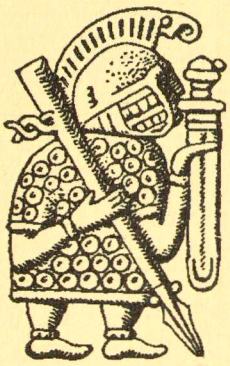

FORNVÄNNEN

JOURNAL OF SWEDISH ANTIQUARIAN RESEARCH

De vikingatida båtgravarna vid Valsgärde : relativ kronologi
Schönbäck, Bengt
Fornvännen 2002(97):1, s. [1]-8
http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/2002_001
Ingår i: samla.raa.se

De vikingatida båtgravarna vid Valsgärde – relativ kronologi

Av Bengt Schönbäck
med inledande kommentar av Lena Thunmark-Nylén

Schönbäck, B. 2002. De vikingatida båtgravarna vid Valsgärde – relativ kronologi. Med inledande kommentar av Lena Thunmark-Nylén. (The relative chronology of the Viking Period boat-graves at Valsgärde. With an introduction by Lena Thunmark-Nylén.) *Fornvännen 97*. Stockholm.

The boat-graves of the Vendel Period at Valsgärde, Gamla Uppsala parish in Uppland, are well-known. Although most of the Viking Period graves at Valsgärde have not yet been afforded monographic treatment, their relative chronology was established a long time ago. With Bengt Schönbäck's kind permission his tables of the relative chronology of the Viking Period boat-graves and the successive series of other inhumation graves at Valsgärde are published here separately from the planned monographs. The sequence is constructed by means of usual dating criteria, supported by the stratigraphy of the features. The absolute dates must, however, be revised as the tables were drawn up in the early 1950s.

Bengt Schönbäck, Hellinge, Sjonhem, SE–620 23 Romakloster, Sweden

Gravbacken vid Valsgärde, Gamla Uppsala socken, Uppland, med sina femton båtgravar, ett tiotal andra skelettgravar (varav hälften från tiden före 700) samt ett femtiotal brandgravar och flera andra anläggningar (inklusive en skeppssättning, Schönbäck 1957) utgrävdes i sin helhet av Uppsala-seminariet för nordisk och jämförande fornkunskap under åren 1928–1952. Huvuddelen av de vendeltida båtgravarna har publicerats monografiskt, medan merparten av de vikingatida båtgravarna ännu väntar på systematiskt offentliggörande (vendeltida båtgravar: Arwidsson 1942, 1954, 1977; vikingatida båtgravar: Dyfverman 1929, Fridell 1930, Odencrants 1933). Ingående bearbetning av de vikingatida båt- och schaktgravfynden har emellertid utförts, och Bengt Schönbäck har vänligen låtit mig ta del av hans opublicerade material. Det var till stor hjälp vid min egen bearbetning av det vikingatida Gotlandsmaterialet inför publiceringen av *Die Wikingerzeit Gotlands* (1995–). De här redovisade nio tablåerna utarbetades och tecknades av Schönbäck under 1950-talets första år. Sedan dess har synen på den absoluta dateringen justerats, medan den relativa kronologin naturligtvis ej påverkas därav. När jag enträget bett Schönbäck att publicera följande viktiga relativkronologiska sammanställning, har han nu i stället givit mig tillstånd att på hans vägnar förmedla tablåerna till allmän kännedom med följande textutdrag från ett längre manuskript:

»Fynden i de vikingatida båtgravarna avspegla en genom generationer, med smärre avvikelser, från vendeltiden nedärvd ritual, som i viss mån följes även i den serie om fem schaktgravar som under 1000-talet avlösa båtgravarna (kristen influens?). Utgångspunkten för den här framlagda vikingatida grav- och föremålssekvensen är därför att samtliga dessa gravar representera samma familjetradition som de föregående vendeltida, nämligen att endast hu-

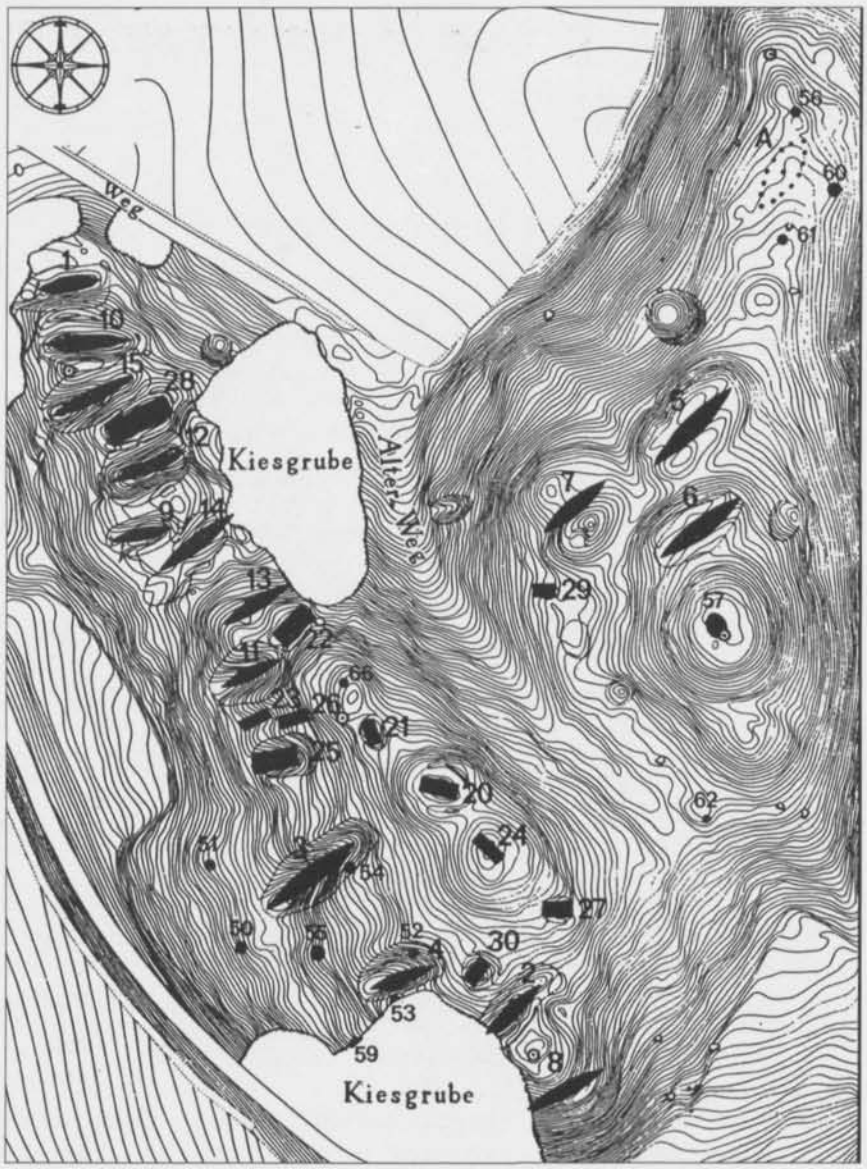

Fig. 1. Gravbacken vid Valsgärde. Efter Arwidsson 1977. — The cemetery at Valsgärde.

vudmannen – familjeöverhuvudet – i varje generation erhöll en större, bättre utrustad grav på gårdens gravfält, varvid dock kan noteras att gravlyxen efterhand tunnades ut. Väsentlig är även den omständigheten att Valsgärdefältet, till skillnad från andra jämförbara båtgravfält, endast i ringa grad utsatts för plundring och skadegörelse, varför gravföljden bevarats intakt. De nära tre gånger så många brandgravarna för kvinnor ge ingen antydan om en successionsordning motsvarande männens. De föremålsserier, som ingå i bilagda tablåer, tillhöra därför utrustningen i männens gravar, vilkas kronologiska ordningsföljd är relativt lättare att bestämma. Med denna utgångspunkt representera de femton båtgravarna från vendeltiden och fram till 1000-talets början och de fem enklare avläggarna under 1000-talet en lång följd av tjugo generationer, där de enskilda individernas livslängd självfallet kunnat vara

högst varierande. Denna osäkerhet till trots är det emellertid möjligt att i gravarnas standardiserade uppsättningar av jämförbara föremål, såväl enklare som förnämligare, följa de olika föremålsgruppernas formutveckling under omkring ett halvt årtusende.

I dessa tablåer, som endast redovisa de vikingatida gravläggningarna, har gravföljden försöksvis grupperats efter allmänt arkeologiska och – där så varit möjligt – stratigrafiska bedömningar.»

Vidare ur Schönbäcks manuskript: »Det är viktigt att påpeka att tabellerna icke upprättats efter typologiska antaganden. Att de enskilda exemplaren i de föremålsgrupper, som tabellerna redovisa, här följa i en 'typologisk' sekvens synes styrka inte blott att den antagna gravföljden synes vara helt riktig utan även att den relativa kronologi, som av tidigare forskare baserats på bl.a. 'typologi' är i förvånande grad helt korrekt. Det är också av intresse att konstatera hur föremålen i en serie – inte minst de enkla bruksföremålen – sakta förändras även under den korta tidrymden mellan två begravningar (? – ca 30 år). Samtidigt visa de efterhand förändrade formerna att det icke är några 'antikviteter' som lagts ned i dessa gravar utan genomgående de för varje generation gångbara och 'moderna' föremålen.»

Den åberopade stratigrafiska situationen framgår av följande uppställning och Harrismatrisen i fig. 11:

Båtgrav 1 anlagd senare än båtgrav 10
Båtgrav 9 anlagd senare än båtgrav 14
Båtgrav 10 anlagd tidigare än båtgrav 1 och senare än båtgrav 15
Båtgrav 11 anlagd tidigare än schaktgrav 22 och 23 och senare än båtgrav 13
Båtgrav 12 anlagd tidigare än schaktgrav 28
Båtgrav 13 anlagd tidigare än båtgrav 11 och 14
Båtgrav 14 anlagd tidigare än båtgrav 9 och senare än båtgrav 13
Båtgrav 15 anlagd tidigare än båtgrav 10
Schaktgrav 22 anlagd senare än båtgrav 11
Schaktgrav 23 anlagd tidigare än schaktgrav 25 och senare än båtgrav 11
Schaktgrav 25 anlagd senare än schaktgrav 23
Schaktgrav 28 anlagd senare än båtgrav 12

Tablåhuvudet visar gravnumren, varvid båtgravarna och schaktgravarna åtskiljs av ett dubbelstreck (mellan båtgrav 11 och schaktgrav 23).

Referenser

Arwidsson, Greta. 1942b. *Valsgärde 6.* Die Gräberfunde von Valsgärde 1. Acta Musei antiquitatum septentrionalium Regiae Universitatis Upsaliensis 1. Uppsala.

Arwidsson, Greta. 1954. *Valsgärde 8.* Die Gräberfunde von Valsgärde 2. Acta Musei antiquitatum septentrionalium Regiae Universitatis Upsaliensis 4. Uppsala.

Arwidsson, Greta. 1977. *Valsgärde 7.* Die Gräberfunde von Valsgärde 3. Acta Musei antiquitatum septentrionalium Regiae Universitatis Upsaliensis 5. Uppsala.

Dyfverman, M., 1929. Båtgraven nr 2 vid Valsgärde, Gamla Uppsala. *Rig 12.* Stockholm.

Fridell, A., 1930. Den första båtgraven vid Valsgärde i Gamla Uppsala socken. *Fornvännen* 25. KVHAA. Stockholm.

Odencrants, R., 1933. Båtgraven nr 4 vid Valsgärde. *Upplands fornminnesförenings tidskrift* 43. Uppsala.

Petersen, J., 1919. *De norske vikingesverd. En typologisk-kronologisk studie over vikingetidens vaaben.* Videnskapsselskabets skrifter 2. Kristiania.

Schönbäck, B., 1957. »A grafwae bakkae«. *Tor* 3. Uppsala.

Thunmark-Nylén, Lena. 1995-. *Die Wikingerzeit Gotlands.* KVHAA. Stockholm.

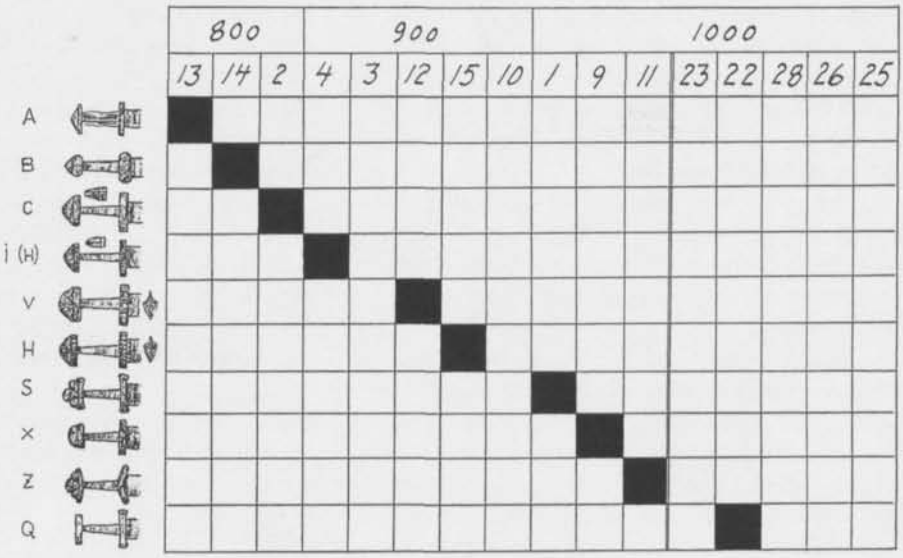

Fig. 2. Svärd (typer enligt Petersen 1919).
— Swords (types according to Petersen 1919).

Fig. 3. Spjutspetsar. — Spear heads.

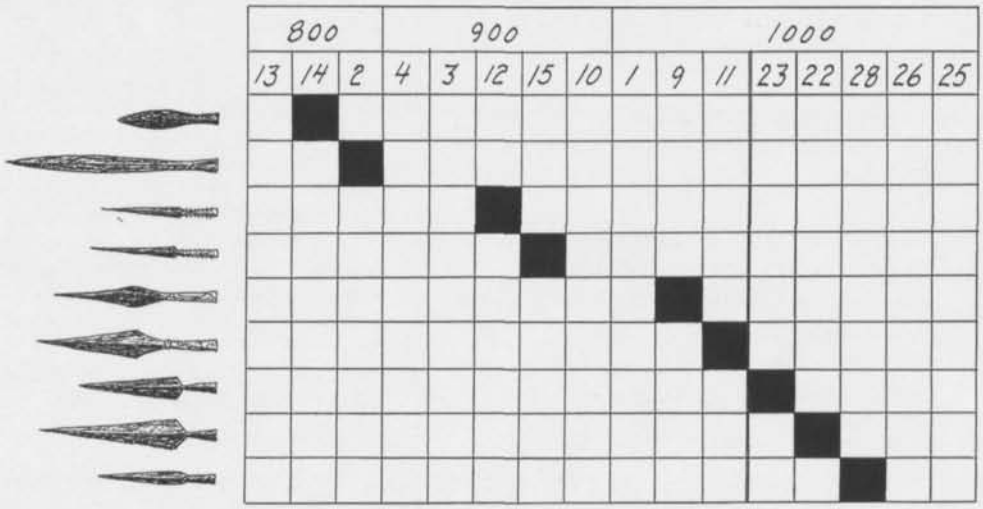

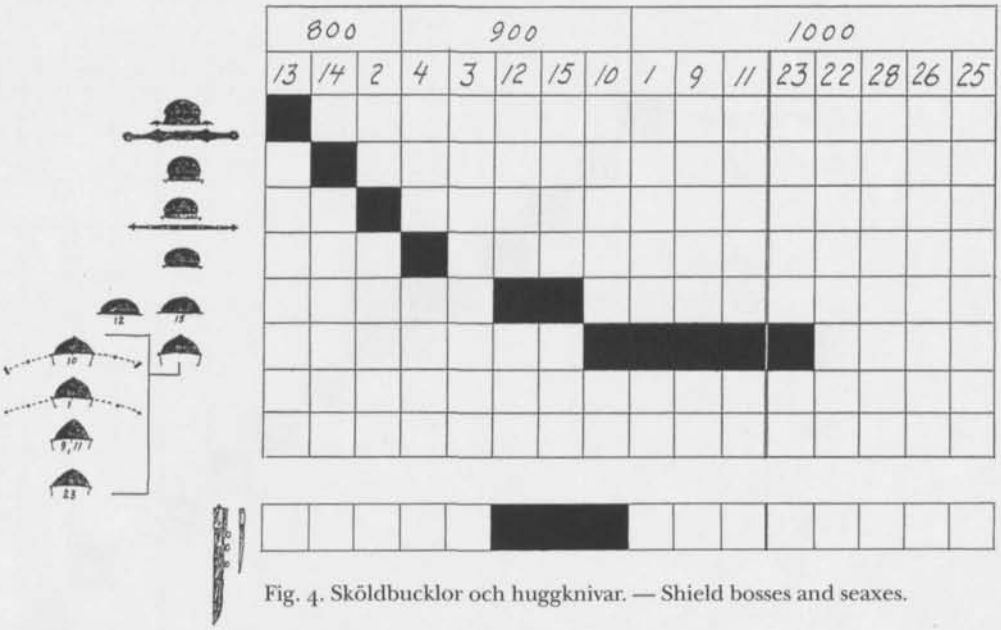

Fig. 4. Sköldbucklor och huggknivar. — Shield bosses and seaxes.

Fig. 5. Yxor och pilspetsar. (Pilspetsen i grav 28, en av de sist undersökta gravarna, upptäcktes först sedan tabellerna fullbordats).
— Axes and arrow heads. (The arrowhead in grave 28, one of the last graves to be excavated, was not discovered until the tables were already completed).

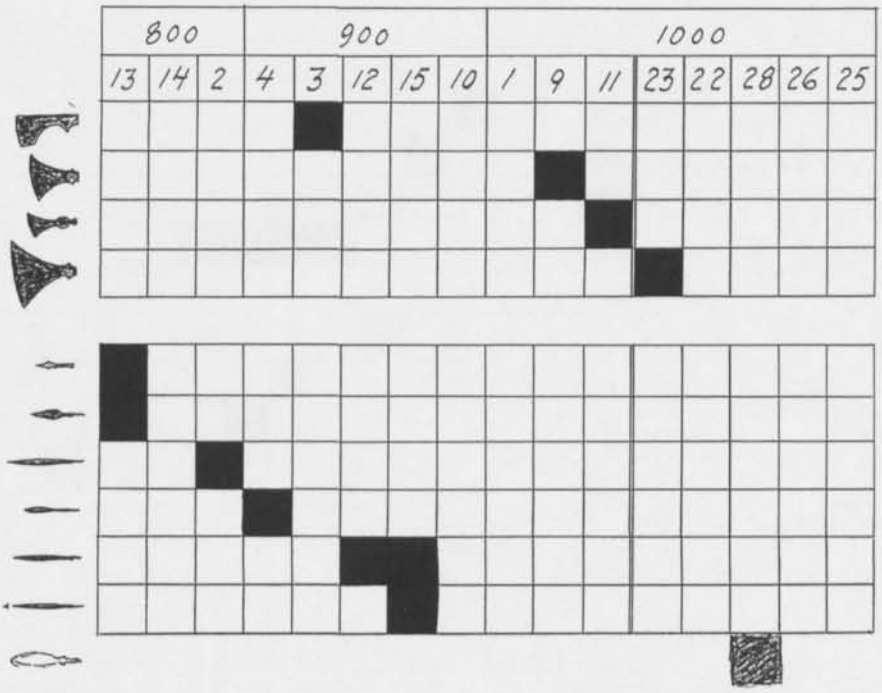

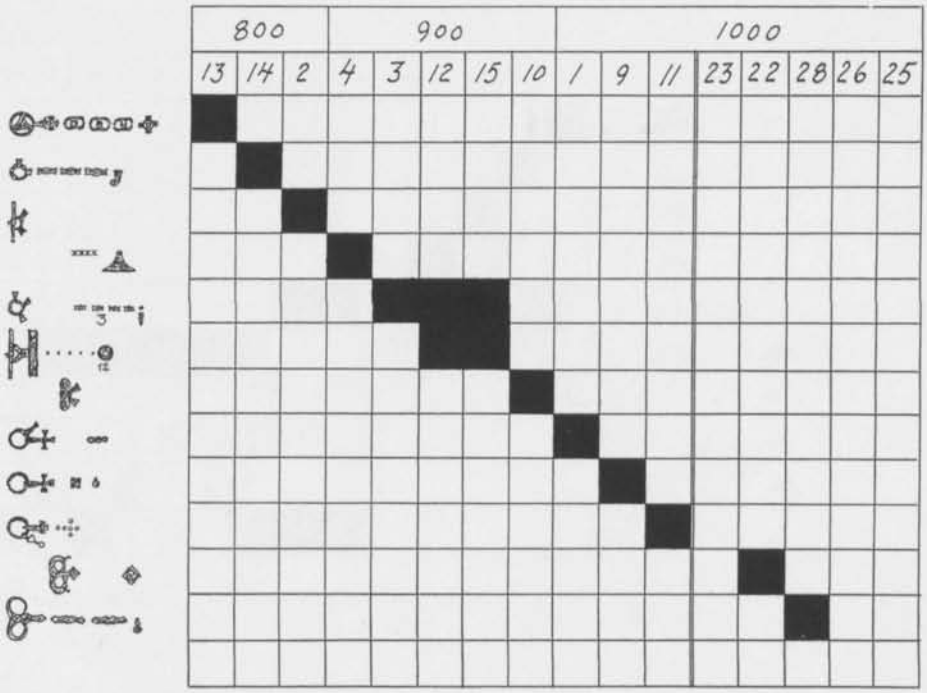

Fig. 6. Betselgarnityr. — Bridle mounts.

Fig. 7. Selbågskrön och stigbyglar. — Yoke finials and stirrups.

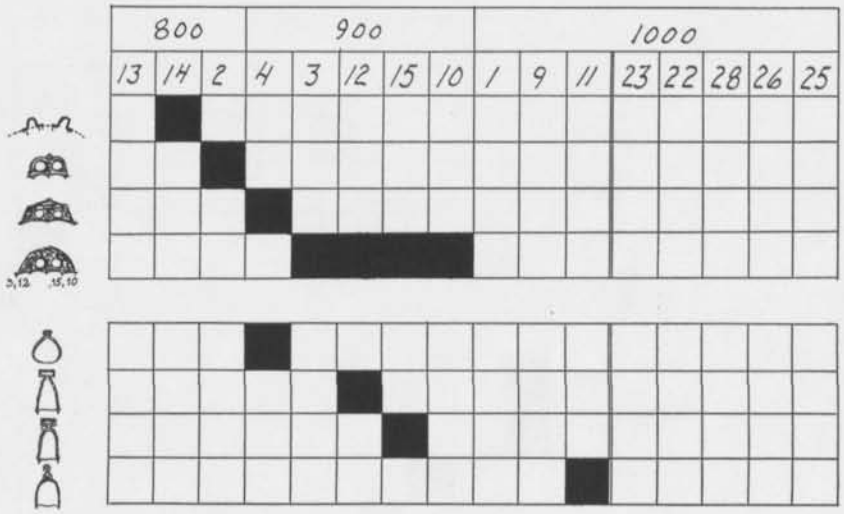

Fig. 8. Körutrustning.
— Horse driving equipment.

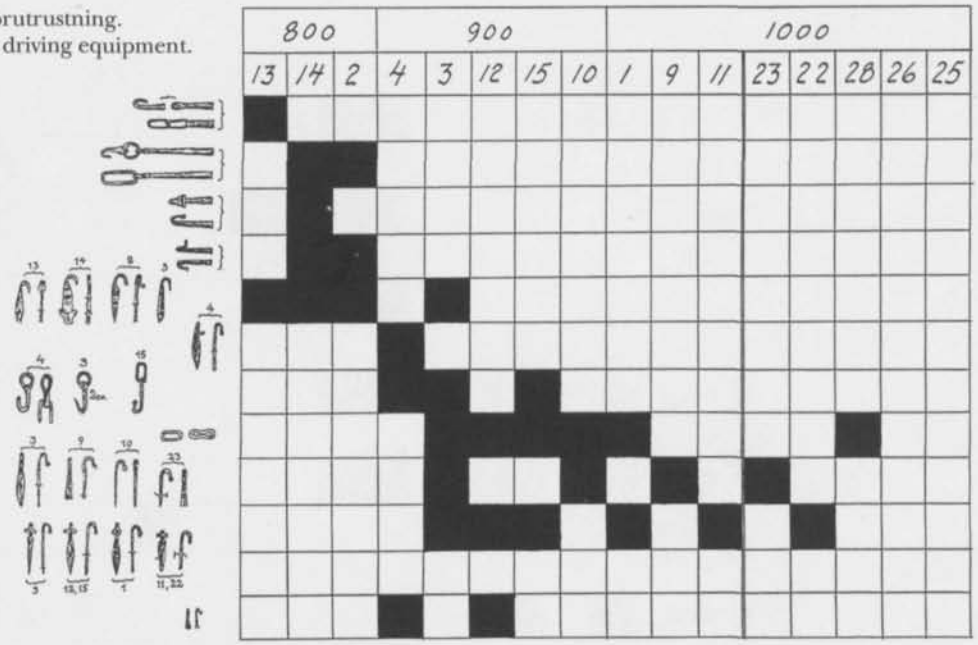

Fig. 9. Skrin med nycklar och lås, lerkärl, bronskärl, järnkärl, grytkrokar.
— Boxes with keys and padlocks, ceramic vessels, bronze vessels, iron vessels, cauldron hooks.

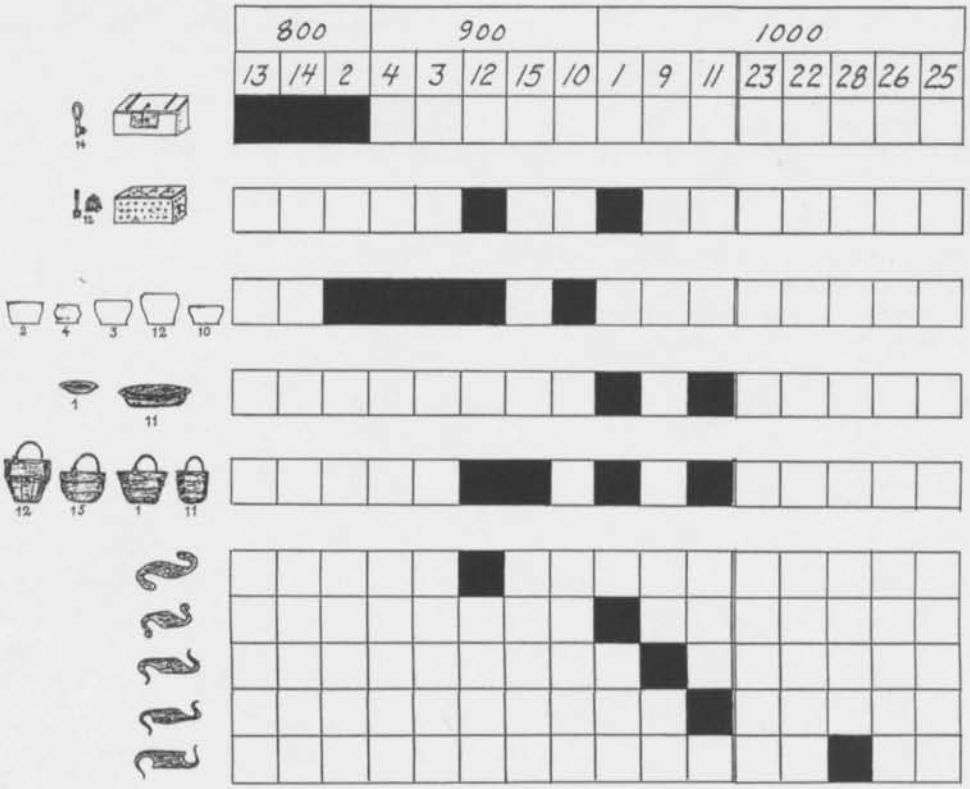

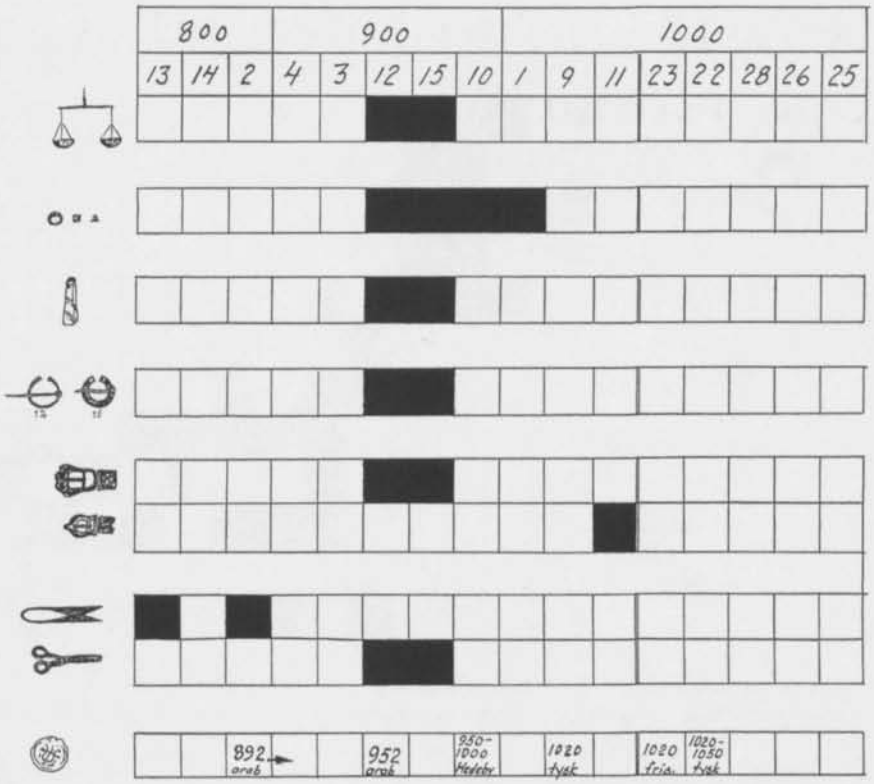

Fig. 10. Balansvågar, viktlod, hängbrynen, ringspännen, bältesöljor, saxar, mynt. (Pilen vid myntet i grav 2 avser, enl. Schönbäck muntligen, ett övervägande i frågan om den absoluta dateringen).
— Scales, weights, pendant whetstones, penannular brooches, belt buckles, shears, scissors, coins. (arab = Arabic, Hedeby = Haithabu, tysk = German, fris. = Frisian; the arrow at the coin of grave 2 is related to the question of absolute dating).
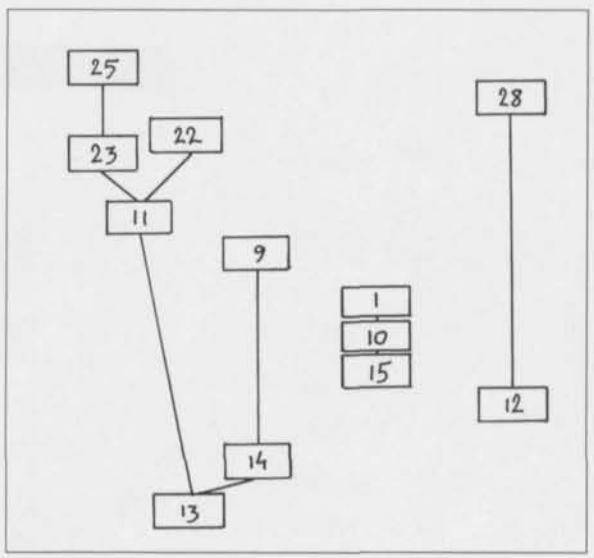
Fig. 11. Harris-matris över de studerade gravarnas stratigrafiska relationer.
— Harris matrix of stratigraphic relationships among the studied graves.